

PARĀDA VĒRTSPAPĪRI

Parāda vērtspapīri PARĀDA VĒRTSPAPĪRI

Parāda

vērtspapīri

Parāda vērtspapīri PARĀDA VĒRTSPAPĪRI

PARĀDA VĒRTSPAPĪRI

KAS IR parāda vērtspapīri?

Parāda jeb prasījuma vērtspapīrs

ir apliecinājums aizdevumam uz noteikumiem, kuri ir zināmi vērtspapīra iegādes brīdī. Ieguldītājs, iegādājoties parāda vērtspapīrus, iegulda savus brīvos līdzekļus un par to periodiski saņem iepriekš noteiktu atlīdzību procentu veidā un pēc noteikta laika saņem atpakaļ sākotnēji aizdoto naudas summu. Katrs parāda vērtspapīrs ir atsevišķs aizdevums, ar kuru ieguldītājs var rīkoties pēc saviem ieskatiem, piemēram, pārdot citam ieguldītājam – tas nemainīs no vērtspapīra izrietošās saistības. No vērtspapīru izlaidēja (emitenta) viedokļa, parāda vērtspapīru emisija ir naudas līdzekļu aizņemšanās daudzu nelielu aizņēmumu, t.i., vērtspapīru veidā.

Pazīstamākie parāda vērtspapīri ir parādzīmes, obligācijas un hipotekārās ķīlu zīmes:

Obligācija ir ilgtermiņa parāda vērtspapīrs (ilgāka par 1 gadu), kuru emitē valsts, pašvaldība vai uzņēmums. Obligācijas īpašniekam tas ir apliecinājums, ka par šo aizdevumu viņš periodiski saņems iepriekš zināmu fiksētu ienākumu t.s. kuponu veidā, kas izteikti kā procenti no obligācijas nominālvērtības. Peļņu no ieguldījumiem obligācijās veido gan ienākumi no kuponu maksājumiem, gan cenu svārstības vērtspapīru tirgū, ja ieguldītājs izlemj obligācijas pārdot.

Atšķirībā no obligācijas, **parādzīme** ir īstermiņa vērtspapīrs (līdz 12 mēnešiem), kuru emitē valsts, pašvaldība vai uzņēmums, un kuru pārdod ar diskontu likmi (par cenu, kas ir zemāka par nominālvērtību), bet termiņam beidzoties, ieguldītājs saņem pilnu nominālvērtību. **Valsts parādzīme** ir īstermiņa parāda vērtspapīrs, kuru emitē valsts. Tā ir apliecinājums, ka tās īpašnieks ir aizdevis valstij noteiktu naudas summu un pēc noteikta laika šo summu saņems atpakaļ. Valsts parādzīmes un obligācijas ir drošākie ieguldījuma veids, jo tiek uzskatīts, ka valsts nevar nepildīt savas saistības, t.i., bankrotēt.

Hipotekārā ķīlu zīme,

tāpat kā obligācija un parādzīme, ir apliecinājums aizdevumam. Taču atšķirībā no obligācijas, emitents, kas šajā gadījumā ir banka, iegūtos līdzekļus izlieto kredītu izsniegšanai, kuriem kā nodrošinājums kalpo nekustamais īpašums. Līdz ar to šis nekustamais īpašums pastarpināti kļūst par ķīlu zīmju drošības garantu. Tāpēc hipotekārās ķīlu zīmes tiek uzskatītas par otru drošāko parāda vērtspapīru veidu aiz valsts parāda vērtspapīriem: ja bankai kredīti netiek atdoti, nauda ķīlu zīmju dzēšanai tiks iegūta, pārdodot iekļāto nekustamo īpašumu.

Ieguldījums parāda vērtspapīros tiek uzskatīts par salīdzinoši drošu ieguldījumu, ko varētu ieteikt ieguldītājam, kurš vēlas periodiski saņemt salīdzinoši nelielu, bet fiksētu ienākumu par saviem ieguldījumiem un nevēlas riskēt – uztraukties par vērtspapīra cenas izmaiņām, kā tas ir akciju gadījumā.

Der zināt!

- Visā laika periodā, kad parāda vērtspapīrs atrodas apgrozībā, tā īpašnieks var mainīties – procentus saņems tas, kura īpašumā uz konkrēto procentu izmaksu datumu būs vērtspapīrs. Savukārt, aizdevuma pamatsummu saņems tas, kura īpašumā vērtspapīrs būs perioda beigu datumā.
- Ieguldījumi parāda vērtspapīros bieži dod iespēju saņemt augstāku peļņu salīdzinājumā ar banku termiņnoguldījumiem, taču zemāku, nekā iespējams saņemt no ieguldījumiem akciju tirgū.
- Iespējamie riski ir proporcionāli peļņas iespējām, t.i. – jo lielākas peļņas iespējas, jo lielāka varbūtība (risks) šo peļņu arī negūt. Parāda vērtspapīru priekšrocība ir salīdzinoši zems risks – līdz ar to arī nelielā peļņa no ieguldījuma.

Kas ir parāda vērtspapīru dzēšanas datums?

Parāda vērtspapīru **dzēšanas datums** ir diena, kad vērtspapīra īpašniekam tiek atmaksāta vērtspapīra nominālvērtība. Tas nozīmē, ka šajā dienā vērtspapīrs tiek izņemts no apgrozības un tiek dzēsts.

Kas ir parāda vērtspapīru nominālvērtība?

Parāda vērtspapīra **nominālvērtība** jeb nomināls ir parāda vērtspapīra vērtība, no kuras tiek aprēķināts maksājamo procentu lielums, un kuru vērtspapīru īpašnieks ir tiesīgs saņemt dzēšanas datumā.

Piemēram, Latvijā izplatītākā parāda vērtspapīru nominālvērtība ir 100 lati, taču ir vērtspapīri arī ar 1000 latu nominālvērtību. Citur pasaulē nominālvērtība parasti ir 1000 ASV dolāru vai 1000 EUR.

Neskatoties uz jau tā ievērojamo nominālvērtību, parāda vērtspapīrus parasti tirgo lotās jeb vairākas vienības uzreiz, piemēram, pa 10 parādzīmēm vienā lotā.

Kas ir uzkrātais ienākums?

Bridī, kad ieguldītājs grib nopirkt parāda vērtspapīru, kopējā maksājamā summa gandrīz vienmēr ir lielāka par cenu, kas tika uzrādīta vērtspapīru pirkšanas brīdī. Kāpēc? Tas ir tādēļ, ka ir jāmaksā ne tikai cena, bet arī uzkrātais ienākums.

Fiksētie procentu jeb kupona maksājumi parasti tiek izmaksāti divas reizes gadā. Ja, piemēram, obligācija tiek nopirkta četrus mēnešus pēc pēdējā kupona maksājuma, jau pēc diviem mēnešiem jaunais īpašnieks saņems kuponu par pēdējiem sešiem mēnešiem, lai gan nopelnīti ir procenti tikai par diviem mēnešiem. Šādā gadījumā saprotams, ka godīgi būtu četrus mēnešu ienākumus atdot obligācijas iepriekšējam īpašniekam, kas tos bija nopelnījis. Lai vienkāršotu norēķinus, uzkrātais ienākums iepriekšējam īpašniekam tiek samaksāts jau vērtspapīra pirkšanas brīdī, tāpēc patiesās obligācijas pirkšanas izmaksas ir lielākas kā uzrādītā cena.

Cenu bez uzkrātā ienākuma sauc par **tiro cenu**, bet cenu, kurā ietverts uzkrātais ienākums – par **netiro cenu**. Vērtspapīriem parasti tiek uzrādīta un ikdienā lietota tikai to tirā cena, jo uzkrāto procentu maksājums pēc laika tiek atgūts.

Kas ir **kupons** jeb fiksētā ienākuma likme?

Kupons jeb fiksētā ienākuma likme ir regulārs un noteikts procentu ienākums, ko parāda vērtspapīru īpašnieks saņem no emitenta par aizdoto līdzekļu izmantošanu.

Kupona nosaukums saglabāties vēsturiski – agrāk, kad vērtspapīri vēl tika izlaisti papīra formā, pie katras procentu izmaksas no vērtspapīra tika noplēsts vai nogriezts šim mērķim speciāli paredzēts talons, lai apliecinātu, ka procenti izmaksāti. Šo talonu tad arī sauc par **kuponu**.

Visbiežāk kupona maksājumi tiek veikti divas reizes gadā, un tā ir fiksēta likme, kura parasti ir aptuveni vienāda ar attiecīgā brīža procentu likmēm finanšu tirgū. Ja 5-gadīgas obligācijas nominālvērtība ir 100 lati un kupons ir 6.5% ar izmaksas biežumu 2 reizes gadā, tas nozīmē, ka katru pusgadu, kopā desmit reizes, vērtspapīru īpašnieks saņems 3.25 latus par katru viņa īpašumā esošo vērtspapīru. Piektā gada beigās, kopā ar desmito kupona maksājumu, tiks izmaksāta arī nominālvērtība 100 latu apmērā.

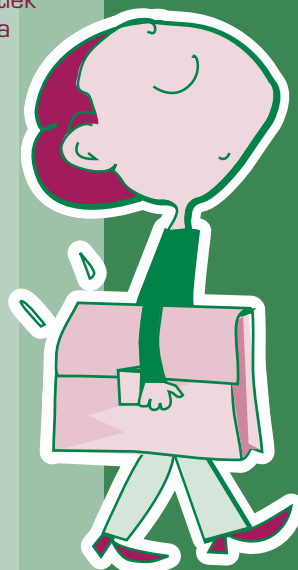
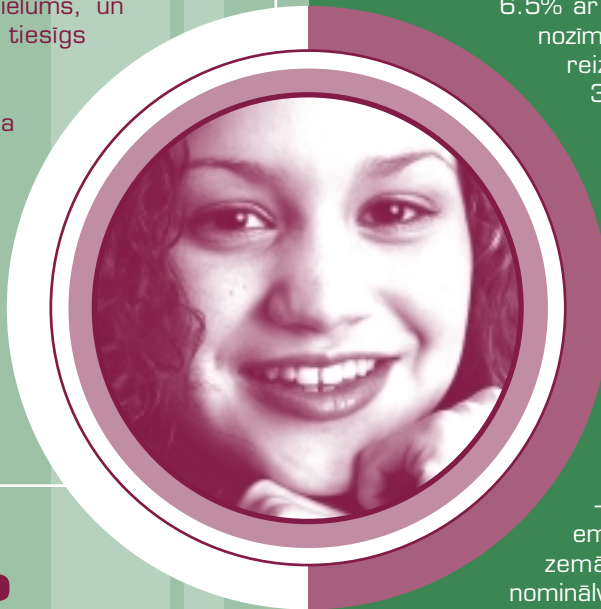
Parāda vērtspapīriem līdz 1 gadam jeb **diskonta vērtspapīriem** kupona maksājumu parasti nav, un to īpašnieks dzēšanas datumā saņem tikai nominālvērtību. Pasaulē tiek emitētas arī obligācijas bez kuponiem jeb nulles kuponu obligācijas – ilgtermiņa parāda vērtspapīri, kuri tiek emitēti par cenu, kura ir ievērojami zemāka par nominālvērtību, t.i. no nominālvērtības tiek atskaitīti visi potenciāli saņemamie kuponi, un laikā, kamēr vērtspapīrs atrodas apgrozībā, neviens kupons atsevišķi netiek izmaksāts. Latvijā šādu vērtspapīru apgrozībā nav.

Bieži tiek emitētas arī obligācijas ar **mainīgu kupona likmi**, kura parasti ir bāzēta uz kādu no atskaites procentu likmēm, piemēram, LIBOR (London Interbank Offer Rate). Mainīga kupona likme gan emitentam, gan ieguldītājam ļauj izvairīties no t.s. procentu likmju riska – emitentam ir iespēja piesaistīt līdzekļus par "tirgus" likmi (nevis augstāku, kā tas var būt fiksētas procentu likmes gadījumā), savukārt ieguldītājam ir iespēja izvietot līdzekļus arī par "tirgus" likmi (nevis zemāku, kā tas var būt fiksētas procentu likmes gadījumā).

Kas ietekmē parāda vērtspapīru **cenu**?

Parāda vērtspapīru cenas izmaiņām ir divi galvenie iemesli:

- tirgus procentu likmju izmaiņas;
- drošības jeb kreditreitinga izmaiņas vērtspapīru emitentam vai emisijai.

RISKI

Procentu likmju jeb tīngus risks ir visbūtiskākais parāda vērtspapīru tīngū!!!

Lūk, piemērs:

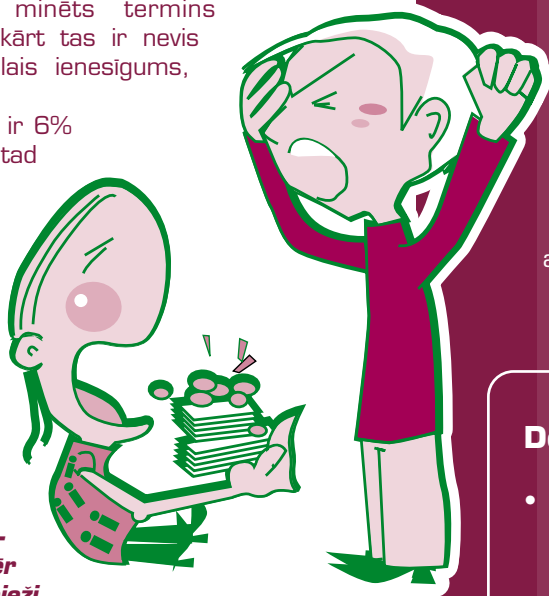
Tiek nopirkta obligācija ar dzēšanas termiņu pēc 5 gadiem, nominālvērtību 100 latu un kupona maksājumu 7% apmērā. Ja pēc gada tīngus procentu likme obligācijām ar līdzīgu dzēšanas termiņu ir kritusies līdz 6,00%, tad mūsu nopirkta obligācija šajā brīdī maksās aptuveni 104,27 latus (cenu var iegūt, izmantojot speciālu formulu). Ja procentu likmes gada laikā palielinās līdz 8%, tad šī pati obligācija, sakarā ar procentu likmju pieaugumu, maksās tikai aptuveni 96,63 latus, un citi ieguldītāji nebūs gatavi maksāt ne santīmu vairāk. Taču, ja Tu turi šo obligāciju visus 5 gadus, tad Tu saņem atpakaļ nominālvērtību, un šis risks Tevi neietekmē.

Inflācija var "noēst" visus ienākumus

Jāatceras – ja tiek minēts termins **ienesīgums**, tad galvenokārt tas ir nevis reālais, bet gan nominālais ienesīgums, kurā nav ietverta inflācija. Piemēram, ja ienesīgums ir 6% gadā, bet inflācija 4%, tad ienākumi reālajā izteiksmē ir tikai aptuveni 2%. Tātad, ja ienesīgums samazinās tikai par 1% līdz 5% gadā, tad reālie gada ienākumi samazinās nevis par vienu sesto daļu (no 6% līdz 5%), bet gan uz pusi (no 2% līdz 1%).

Ieguldot parāda vērtspapīros, inflācija vienmēr ir jāpatur prātā, jo tā bieži ļoti būtiski samazina reālos ienākumus.

Kāda ir ieguldījumu atdeve (ienesīgums)?

Ieguldītājs pirms gada ieguldīja 104,27 latus. Šodien par obligāciju tīngū tiek piedāvāti 96,63 latus. Ieguldītājs pēc pusgada saņēma kupona maksājumu 3,5 latu apmērā, un, pieņemot, ka tas tika reinvestēts (ieguldīts tālāk) ar ienesīgumu 7% gadā, tā vērtība šodien ir 3,63 latus. Tikko saņemtais kupons ir 3,5 latu vērtībā. Tātad, ieguldītājam kopā ir 103,76 latus, bet gada sākumā bija 104,27 latus – par 0,51 latu vairāk. Kā redzams, patiesais ieguldījuma ienesīgums pirmajā gadā ir bijis negatīvs, un iemesls ir tikai un vienīgi procentu izmaiņas.

Ja ieguldītājs šādās obligācijās bija ieguldījis 1 000 000 latu, tad gada laikā tika zaudēti vairāk kā 5 000 latus, kamēr citi ieguldītāji, piemēram, ieguldot līdzekļus bankas depozītnoguldījumos ar likmi 5% gadā, nopelnīja 50 000 latus.

Ja obligācija ir iegādāta ar likmi 6% gadā, tas vēl nenozīmē, ka tā katru gadu nodrošina 6% atdevi. Ja obligācija tiek turēta līdz dzēšanai, tad var teikt, ka vidējais ienesīgums ir bijis aptuveni 6%. Reālajā dzīvē tas ir nedaudz atšķirīgs, jo šajos aprēķinos netiek ņemts vērā kuponu reinvestēšanas risks. Ienesīguma līdz dzēšanai aprēķini balstās uz pieņēmumu, ka kuponu maksājumi tiek reinvestēti par sākotnējo likmi, kas šajā gadījumā ir 6%, bet patiesībā tie var būt reinvestēti ar atšķirīgu likmi.

Ieguldot obligācijās, kad procentu likmes ir augstas, un pārdodot, kad tās ir zemas, var iegūt ļoti lielu ieguldījumu atdevi, vairākus desmitus procentu gadā.

Der zināt!

- Jo ilgāks laiks līdz obligācijas dzēšanai, jo lielāks procentu likmju jeb tīngus risks. Lai izvairītos no tīngus riska, drošāk iegādāties īsāka termiņa obligācijas, jo to cenas izmaiņa procentu likmju svārstību gadījumā ir maza.
- Valsts parādzīmes parasti uzskata par bezrisku ieguldījumu, jo tās faktiski nesatur procentu likmju risku.

Emisijas prospekts

Pirms ieguldīt kādā no parāda vērtspapīriem, būtu vēlams iepazīties ar emisijas prospektu. Tajā parasti ir apkopota plaša informācija gan par konkrēto vērtspapīru emisiju - tās apjoms, kupona maksājumi utt., gan arī apjomīga informācija par pašu vērtspapīru emitentu - tā vēsturi, vadību, stratēģiju, biznesa stabilitāti, riskiem un finanšu rādītājiem.

Visu šo informāciju var redzēt biržas tirdzniecības sistēmas ekrānos:

Katram parāda vērtspapīram biržas tabulā ir savs saīsinājums

Datums, kurā vērtspapīrs tiks dzēsts

Cena, par kuru ieguldītāji ir gatavi pirkt

Ienesīgums līdz dzēšanai

Cena, par kuru ieguldītāji ir gatavi pārdot

Veids	Dzēšana	Fiksētā ienākuma likme(%)	Uzkrātais ienākums (%)	Pieprasījums (%)			Piedāvājums (%)			Kopējais apjoms	
				ACP		CVT	ACP		CVT	Apgrozījums	Darīj. skaits
				Cena	YTM	Cena	YTM				
Oficiālā saraksta vērtspapīri											
Latvijas valsts iekšējā aizņēmuma vērtspapīri											
6M TBills	23.04.2004	---	---		98.85	3.40		98.94	3.15		
12M TBills	07.05.2004	---	---		98.72	3.40		98.80	3.20		
12M TBills	06.08.2004	---	---		97.83	3.50		98.20	2.90		
12M TBills	24.09.2004	---	---		97.38	3.50		97.52	3.30		
12M TBills	03.12.2004	---	---		96.74	3.50		97.19	3.00		
5Y TBonds	24.03.2005	9.1250	2.2306		106.46	3.80		106.91	3.45	11 120.06	1
5Y TBonds	26.01.2006	8.1250	3.2951		107.89	4.15		108.52	3.85		
3Y TBonds	29.08.2006	3.8750	1.2163		99.18	4.20		99.93	3.90		
5Y TBonds	08.05.2007	5.6250	0.6875		104.28	4.25		105.08	4.00	2 864.36	1
10Y TBonds	14.02.2013	5.1250	4.3847		99.45	5.20		100.52	5.05	37 348.84	3

Kā parāda vērtspapīri tiek tirgoti biržās?

Parāda vērtspapīri tiek tirgoti līdzīgi kā akcijas, taču šiem vērtspapīriem papildus cenai tirdzniecības sistēmas ekrānos tiek norādīti arī vēl daži citi raksturlielumi – piemēram, fiksētā ienākuma likme, uzkrātais ienākums, dzēšanas datums un ienesīgums līdz dzēšanai.

Jo mazāka ir starpība starp pirkšanas un pārdošanas cenu, jo vērtspapīrs ir likvidāks, t.i., attiecīgajam vērtspapīram ir daudz pircēju un pārdevēju. Ieguldītājiem tirdzniecība ar šādiem vērtspapīriem ir izdevīgāka, jo, nepieciešamības

gadījumā pārktot un pārdojot vērtspapīrus, tiek samaksāts relatīvi mazāk. Pirkšanas un pārdošanas cenu starpība ir ļoti būtiska, jo tā var ievērojami samazināt ieguldītāju ienākumus.

Jāatzīmē, ka Latvijā organizēta parāda vērtspapīru otrreizējā tirdzniecība notiek ne tikai biržā, bet arī izmantojot Latvijas Bankas tirdzniecības un norēķinu sistēmu.

Parāda vērtspapīru tirgū līdzekļi tiek piesaistīti arī slēgti emitējot vērtspapīrus ierobežotam ieguldītāju lokam. Slēgti emitētus vērtspapīrus parasti izlaiž vai nu jaunas un vēl mazpazīstamas kompānijas, kurām publiski piesaistīt kapitālu nav iespējams, vai arī lielās kompānijās ļoti specifiskiem mērķiem. Šajos vērtspapīros investē vērtspapīru tirgus profesionāļi – investīciju bankas, ieguldījumu fondi u.c. Slēgtajām vērtspapīru emisijām netiek uzstādītas tik stingras publiskas informācijas sniegšanas prasības kā publiskajām vērtspapīru emisijām, jo šos vērtspapīrus ir aizliegts publiski piedāvāt un tirgot. Līdz ar to slēgtās emisijas sagatavošanas un uzturēšanas izmaksas ir mazākas.

Ko iegūst

valsts, uzņēmums vai pašvaldība, emitējot parāda vērtspapīrus, salīdzinot ar citiem kapitāla piesaistes veidiem?

- uzņēmums pats izvēlas nosacījumus (termiņu, procentu likmi, daudzumu, valūtu), uz kādiem aizņemties - tie ir definēti emisijas prospektā;
- ir iespējams rīkot parāda vērtspapīru izsoles un tādējādi aizņemties par maksimāli zemu procentu likmi;
- ir iespējams piesaistīt liela apjoma līdzekļus no plaša ieguldītāju loka, jo ieguldītāju skaits praktiski ir neierobežots;
- nav nepieciešams nodrošinājums;
- parāda vērtspapīru īpašnieki ir nezināmi, līdz ar to ir minimāla parāda kontrole no līdzekļu aizdevēju puses;
- uzņēmumam tiek veidota publiska kredītvēsture, kas ilgākā laika posmā labvēlīgi noskaņo potenciālos ieguldītājus.

Priekšrocības,

ja Tavā īpašumā ir parāda vērtspapīri

- ieguldījums parāda vērtspapīros nodrošina ienākumus, kuru apmērs un saņemšanas laiks Tev ir zināms jau ieguldījuma izdarīšanas brīdī;
- Tev nav jānopūlas, sekojot vērtspapīru tirgus cenai, jo ienākums ir noteikts jau vērtspapīru iegādes brīdī;
- ieguldījums parāda vērtspapīros ir laba alternatīva banku depozītiem, jo to procentu likmes var būt augstākas;
- parādzīmes un obligācijas ir likvidi vērtspapīri, tās var brīvi pirkt un pārdot, iekļāt, aizdot, dāvināt vai novēlēt mantojumā. Salīdzinājumam: ja nauda ir ieguldīta kā bankas depozīta noguldījums, bet rodas nepieciešamība to saņemt pirms termiņa, zaudēti tiek ne tikai procenti, bet par līguma laušanu tiek iekasēti soda procenti no depozīta pamatsummas;
- parādu vērtspapīri ir drošāki par ieguldījumu akcijās!

Ekonomiskās izglītības lideri
un novatori Latvijas skolās.
www.jal.lv

www.rfb.lv